

Ұлы ұстаздың 1884 жылы қыркүйекте Н.И.Ильминскийге жолдаған хатынан оның бұл тұста «астыртын жауларының көбейгенін» сезгенімен, зұлымдық іс-әрекетті ұйымдастырушылардың кім екенін нақты білмегенін байқаймыз.

Хат иесі зұлымдыққа қарсы тұрып, суға батып бара жатқан адамдарды құтқару үшін әрекет жасаудың өзі қауіпті екенін ашына жазып: «Ертеректе мұндай жағдайда бастықтардың өзі мені қолдар деп сенген едім» деп кейінгі кезде ол ойынан да үміт үзгенін, оларға да сенбейтінін білдіреді. «Алланың жазмышы сол болса – орындала берсін, бірақ мен өзімнің негізгі пікірімнен таймаймын, күшім жеткенше қандастарыма пайдалы адам боламын деген талабымнан қайтпаймын», – деп қатерге бас тігеді.

1922 жылы 22 сәуірде жазған М.Әуезовтің «Ыбырай Алтынсарин» мақаласында «17 июльде 1889 жылы 48 жасында Ыбырай жүрек ауруынан» қайтыс болғанын көрсетеді. [Алаш көсемсөзі. 10 томдық. 2 – кітап, Шолпан. – Алматы. Өнер, 2010. 244 б.].

Ыбырай шәкірті Ғабдолғали Балғымбаев «Ы.Алтынсарин туралы естелігінде» 1889 жылдың жазғы шілде айында Ы.Алтынсарин неден екенін анық білмеймін: не өкпесіне суық тиіп, не бетеге дертіне ұшырап, қатты ауырып қалды» – дей келіп қасында жергілікті дәрігерлер Лапинский мен Қарабаевтың болғанын, бірақ олардың да ауруын анықтай алмағанын, кейін Тройцкі қаласынан келген белгілі дәрігер Покрывалов «қарынның іскеніне қарап, ауруын бетеге деп» тапқанын айтады [«Ыбырай Алтынсарин тағылымы». Ал. «Жазушы», 1991. 378 б.].

Өкпесіне суық тиген адамның ауруын тәжірибелі дәрігерлердің анықтай алмауы да, Покрываловтың қарынның іскеніне қарап ауруын бетеге деуі де сенімсіздеу.

Ильминский Ыбырайдың қайтыс болғаны жайында жазылған қазанамасында оны өкпе ауруынан опат болды десе, республикалық дәрежедегі дербес зейнеткер, кезінде аудан басшыларының бірі болған Әуезхан Жүсіпов ақсақал Ыбырайдың жүрек, бауыр ауруынан қайтыс болғанын айтады («Аманат», 1991. 9 сәуір. 4 б.).

Ыбырайдың дүниеден ертерек өтуіне себеп – аурудың меңдеуі, денеге тиген таяқ. Ең бастысы жан жарасы – қайғы, қасірет, құсалық. Ұлы ұстаздың соңғы сәттерінде қасында болып, емдеген дәрігерлердің оның ауруын көрсетіп, дәл айта алмауының сыры да осында жатқан сияқты.

Ы. АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ БҮГІНГІ ТАҢДА ОҚУ-ТӘРБИЕ ІСІНДЕ ЖҮЗЕГЕ АСУЫ

Өтешева Н.Қ.

М.Қозыбаев атындағы №23 орта мектебі

Асқаралы талант иесі Ы. Алтынсарин есімі қашанда уақыт сынынан мүдірмей өтіп өз халқымен бірге жасасып келеді. Оның өмірі өз Отанын шексіз сүйіп, оған бүкіл жан-тәнімен қызмет етудің тамаша үлгілерінің бірі болып табылады.

Тәжірибе – барлық ғылымның бастамасы деп, Қазақстан педагогикасы – мектептеріміздің даму тәжірибесіне негізделіп қалыптасқан ғылым. Сондықтан Қазақстан Республикасы болашақта өсіп-өркендеп, алдыңғы қатарлы өркениетті елдердің қатарынан орын алуы бүгінгі жастардың жоғары дәрежелі білімді, мәдениетті маман болып шығатындай тәрбиелеуге тікелей байланысты. Демек, кез келген оқу орындарына қойылатын негізгі талап – жан-жақты білімді, кәсіби мамандығын жете игерген, қабілетті іскер маман дайындау. Болашақ маман дайындау тәжірибесінен Ы. Алтынсариннің педагогикалық көзқарастарының оқу-тәрбие ісінде жүзеге асып келгеніне және асырыла беретініне көзіміз жетеді.

М. Әуезов «ірі ағартушы, озық саналы әлеумет қайраткері, өнерлі ақын» деп, бағалаған Ы. Алтынсариннің педагогикалық және шығармашылық қызметінің кез-келген саласымен өзектесіп жататын ағартушылық ой-пікірлері Қазақстанда білім беру саласының іс-тәжірибесінде көрініс беріп келеді. Ы. Алтынсариннің: «Халық мектептері үшін ең керектісі – оқытушы. Тамаша жақсы педагогика құралдары да, ең жақсы үкімет бұйрықтары да, әбден мұқият түрде жүргізілетін инспектор бақылауы да оқытушыға тең келе алмайды» деген өсиетін елімізде ұстаздар жүзеге асырып отыр.

Ыбырай Алтынсарин – қазақ даласында білім беру ісімен кәсіпті түрде айналысқан алғашқы мамандардың бірі. 19-шы ғасырдың аяғында халықтың рухани дамып, басқалармен терезесі тең болуының негізгі факторы білім екендігіне көзі жетіп, оны іс жүзінде ұйымдастыруға белсене араласты.

Ұлы ағартушы 1886 жылы «Қазақтың болыстық мектептері туралы записка» деген еңбегінде Торғай облысындағы мектептердің жағдайын сараптай отырып: «...отырықшы халықтармен сыбайлас болып отырған қазақ халқының арасында өзінің көрші тілін білуге, олардың жазуын үйренуге ұмтылушылық күшейіп келеді, өйткені, біріншіден, олардың қа-

зіргі экономикалық және саяси жағдайының өзі аяқтарын аттап басқан сайын дерлік, мысалы, орыс тілін, орыс жазуын білуді қажет деп отыр, екінші ден, бұл халық өзінің табиғи жаратылысында әр нәрсені білуге құмар және ұғымпаз халық» – деп жаза отырып, осы табиғи мүмкіндіктерді дамытып, оны халықтың игілігін арттыруға тиімді пайдалануға жағдай жасау қажеттілігін ескертеді.

Ең алдымен, ғалым-педагог халықты дін ықпалынан босатып, ғылыми дүниетанымның қалыптасуын жеделдетуді ұсынады. Дүниеге ғылыми көзқарас адамның ішкі қуаттарының молынан ашылып, іс-әрекет аясының кеңеюіне негіз болады. Дүниетанымның өресі кең адам қоршаған орта мен әлеуеттік-мәдени даму кеңістігінде еркін де батыл қимылдар жасайды. Сонан соң ғалым-педагог білім беруді ұйымдастырудағы өзінің негізгі принциптерін ұсынды.

Ыбырай Алтынсариннің 19-ғасырдың аяғында өзінің педагогикалық қызметінде ұстанған негізгі принциптері 21-ші ғасырға аяқ басқан, бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына қосылуға ұмтылыс жасап отырған Қазақстанның қазіргі рухани-мәдени дамуында өзінің өзектілігін жоғалтқан жоқ. Керісінше, олар уақыт өткен сайын жаңа серпінге ие болып, дами түсуде. Бұл ғылым мен білім дамуындағы сабақтастықты және дәстүр тұрақтылығын тағы да дәлелдей түседі.

Ұлы Ыбырай атамыз ағартушылық идеялары біздің Қостанай қаласының біршама оқу орындарында қалай жүзеге асырылып жатыр? Оның идеялары қазіргі заманға сәйкес пе?

Ағартушының өсиетін Қостанай педагогикалық колледжі жүзеге асыра отырып, қоғам үшін болашақ ұстаздар тәрбиелеп шығаруда.

Мектептер үшін сапалы мамандар даярлап отырған Қостанай педагогикалық колледжі – көп сатылы «Лицей – Колледж – ЖОО» жүйесі арқылы үздіксіз кәсіби білім беретін оқу орны. Үздіксіз білім берудің механизмі адамның рухани әлемін байыту, жаңа экономикалық және қоғамды-саяси деңгейін көтеру, ғылыми-техникалық ақпараттарды қабылдау, зерделік және мәдени дәрежесін мейлінше арттыруға келіп саяды. Үздіксіз білім берудегі мақсат: сапалы да, қоғамда бәсекеге қабілетті маман әзірлеп шығару. Лицейде профильдік білім беріп, болашақ мұғалімдік мамандыққа бағыттайды, колледжде кәсіби білім бере отырып, ауыл мектептері үшін сапалы мамандайындауға күш салады. ЖОО – гуманитарлық институтта мамандық бойынша қысқа мерзімде жоғары білім алады. Болашақ маман дайындауда Ы. Алтынсарин салып берген педагогикалық үлгі колледж үшін сара жолға айналғанына осы үздіксіз білім беру жүйесі арқылы атқарылып жатқан істер куә дерліктей. «Мен жақсы оқытушыны дүниедегі заттың бәрінен де қымбат көремін» – деп Ы. Алтынсарин айтқандай, колледж ұстаздарының бейнесі мен өрлеу сатысын колледждің қол жеткен табыстары айқындай алады.

Педагогикалық колледждің алғашқы сатысы – профильдік лицей оқушылары үшін де Ы. Алтынсарин армандаған білімді ұрпақ тәрбиелеуде ғылыми-әдістемелік жүйе жасап, ұлы педагогтың идеясын жүзеге асырып келеді. Колледждің ғылыми-зерттеу зертханасынан шығатын әдістемелік құралдар мен оқу-әдістемелік жобалар осы лицейде эксперименттен өтеді.

Ы. Алтынсарин оқытушының өз жұмысында оқушыларын зерттеп-танып білу керектігіне ерекше көңіл аударған. Оқытушының әрбір оқушының жалпы мінез-құлқына, ақыл-парасатына зер салып, әрі өзгешіліктерін ескеріп шын көңілмен еңбек сіңіруі тиіс екендігін ескерткен.

Білікті тәлімгер, тамаша әдіскер Ыбырай атамыз ұсынған оқыту тәсілдері, кабинеттік жүйемен оқыту өз мәнін жойған жоқ. Осындай атамыздың идеялары М. Қозыбаев атындағы № 23 мектепте де орын алады. Осы мектептің мұғалімдерінің алуан түрлі көрнекіліктермен, дидактикалық материалдармен толықтыруға, пән кабинеттерін уақыт талабына сай жабдықтауға ұмтылуы – ұлы ағартушы ілімі өміршеңдігінің айқын бір дәлелі.

Ұлы ұстаз оқушылардың теориялық білімін арттыру жолдары машықтанумен ұштастыра жүргізуге үлкен мән береді. Сондықтан біздің мектептің мұғалімдері оқушыларға білім беруде педагогикалық машықтануларға көп көңіл бөледі, заман талабына сай инновациялық технологияларды қолдана отырып, ағартушының идеяларын жүзеге асыруға өз үлестерін қосып жүр. Ыбырай атамыз армандаған ұстаз қоғам талабына жауап бере алатын, бәсекеге қабілетті болуы тиіс.» Біз болмасақ, сіз барсыз, үміт еткен достарым!» – деп ол өз халқының келешек ұрпақтарына сеніп кеткен. Міне, сол ұрпақ Ыбырай арманының жүзеге асқанын бұл күнде айқын көріп отыр.

Ерекше назар аударатын жағдай Ы. Алтынсарин сабақ кезінде білім алу мен сабақтан тыс уақытта білім алуды ұштастыруды ұсынды. Сабақтан тыс уақытта табиғат туралы және химиялық әңгімелерді, сонымен қатар аса маңызды жаңалықтар туралы материалдарды беруге кеңес берді. Бұл жерде педагог-ғалым баланы біржақты ақпаратпен жалық-

тырмай, оның қызығуын әрдайым қоздырып, туындатып, жандырып отыру керектігін атап көрсетті. Өйткені, қызығусыз жай ғана түсінілген ақпарат тез ұмытылады, ал жан-жақты ойлану немесе аса үлкен қызығушылықпен келген білім баянды болады, Зердеде сақталып қалады және басқа бір білімнің туындауына дәнекер, негіз болады.

Ы. Алтынсарин оқушыларға ұсынылатын кітаптардан басқа оқытушының өзі де оқуы қажетті оқулықтар мен ғылыми зерттеулерді атап көрсетті. Оның мұғалімнің білімі жан-жақты және терең болуы керек деген пікірі қазіргі заманда өте өзекті.

Ыбырай Алтынсарин өзінің педагогикалық-ұйымдастырушылық әрекетінде бірнеше маңызды принциптерге және әдістерге сүйенгені бізге мәлім. Сол ол қолданған әдістер мен принциптер қазір бала тәрбиелеу және білім беруде қолданыла ма? Ол қандай принциптер?

Біріншіден, білім беруді әліппеден бастауды ұсынды. Әліппе деген – білімнің ең қарапайым сатысы, оны аттап кетуге болмайды.

Бұл заңдылық жалпы адам танымының қисынынан туындайды. Өйткені ешкім де бірден қиын нәрсені белгілі дайындықсыз түсіне алмас еді. Әр уақытта қарапайымдықтан күрделікке, жақыннан алысқа, төменнен биікке ұмтылыс болу керек. Бұл да маңызды дидактикалық принцип.

Екіншіден, білім беруде жүйелік әр уақытта сақталуы қажет, әркімнің өзі білгенінше сабақ өткізуге қазір тіпті болмайды. Мұндай жағдайда оқыту мен оқу жұмысын жүргізуде жүйе болмайды. Ғалым-ағартушының система жоқ жерде нәтижелі іс те болмайтынына көзі жеткен. Кез келген пәнді оқытуда белгілі бір жүйе, қабылданған стандарт болуы қазір де аса маңызды талап. Осы принципке сүйене отырып, Ыбырай Алтынсарин сол кездегі мектептер жұмысына сараптама беріп отырған.

Үшіншіден, білім беру ісінде теориялық баяндау мен нақты іс-тәжірибе бірін-бірі толықтыруына аса үлкен мән берген. Ғылым мен техниканың ұлы жаңалықтарын өзінің шағын әңгімелерінің арқауы еткен ғалым «ғылым тәжірибе арқылы өзіне жол ашты» деген маңызды пікір қорытты. Алтынсариннің осындай ой-тұжырымдарымен бүкіләлемдік ғылым тарихындағы ақыл мен тәжірибенің рөлі туралы пікір-таласында өзіндік орын алды. Тәжірибе ақылға негіз, азық болады. Оның практикалық тұрғыдан да рөлі өте қомақты.

Төртіншіден, білім берудегі этникалық ерекшеліктерге мән береді. «Енді мен қырғыз хрестоматиясының екінші бөлімін құрастырып жатырмын...Өз туған халқыма қырғыз тілінде жалпы білім беретін, дұрысын айтқанда, ғылыми мәліметтермен құрастырылған тағы да бір еңбегіммен қызмет етпекпін ...» – деп атап көрсетті.

Бесіншіден, білім беруде баланың жыныстық қасиеттерін де есепке алу қажеттігін ұсынды. Отбасында, қоғамда қыз бала мен ер баланың өзіндік орны мен ерекшеліктері бар. Олардың әрқайсысының табиғи ерекшеліктеріне сүйене отырып, бастауыш мектептерде ағаш өнеріне, қыздарды қол шеберлігіне үйрету көзделді. Осы принципті мектеп ісін ұйымдастыруда іске асырды. Мұның өзі Ы. Алтынсариннің өте көреген, алға ұмтылған педагог екенін көрсетеді.

Алтыншыдан, Ы. Алтынсарин білім беру процесінің ізгіліктік сипатын анықтайды.

Білім адамды рухани байытады, жанын жадыратады, жақсылыққа жетелейді, көңілін көтереді, рухын нығайтады, жігерін күшейтеді.

Ы. Алтынсариннің педагогикалық ізденістерінде тілді игеру туралы біршама ойлар өрбіген. Әрине, сол заманның талабына сай ол орыс тілін үйренуге ерекше мән берген.

Бірақ ол баланы орыс тіліне баулуды ол өзінің ана тілін толық игерген соң мүмкін деп есептеді. «Өзге тілді үйрету балалардың бойына ана тілінің әбден сіңіскені байқалғанша ешбір басталмауға тиіс» – деп жазды К. Д.Ушинский.

Басқа тілді еркін меңгерудің ең оңтайлы жолы – ауызекі сөйлесуді үйрету. Ауызекі сөйлесу болмайынша, қандай болмасын тілде емін-еркін сөйлеу мүмкін емес дей отырып, Ы. Алтынсарин «орыс сөздерін айтқанда оның жанынан кетпеу керектігін ескертеді.

Ы. Алтынсарин өмір сүрген уақытта орыс тілін ғылым мен білімге ұмтылу үшін үйрену қажеттігі алдыңғы қатарға шықты. Кеңес дәуірінде қазақ балаларының көбі орыс тілін еркін меңгеріп, қос тілді тұлғаларға айналды. Өкінішке орай, осы үрдіс өте жақсы дамып, өз тілін білмейтін, оны білсе де еркін пайдалана алмайтын ұрпақ пісіп жетілді.

Осы жағдайда 90-шы жылдардан бастап жаппай қазақ тіліне көшу процесі басталып, орыс тілінің аясы тарыла бастады. Бүгінгі күннің даму динамикасы мұның да біржақтылық екенін көрсетіп отыр. Өйткені көп үнді, көп мәдениетті, көп ұлтты, көп конфессиялы заманда тек ғана бір тілдің аясында қалу – ол өзін-өзі уақыт пен кеңістікте тарылту, өз мүмкіндігін азайту, сығылу. Қазіргі жиһандану мен ұлттық бірегейлену заманында бірнеше тілді еркін меңгерген адам өзін басқалармен теңестіре алады.

Соңғы жылдары қазақ тілінің мәртебесі өсіп, оның әрекет ету аясы кеңейді. Бұған басты себеп – қазақ тілінде білім беру кеңістігінің ұлғайып, сапалы оқулықтардың көбеюі.

Сонымен, ағартушының ұсынған принциптері қазіргі заманда өзінің өзектілігін жоғалтқан жоқ, дами түсуде.

Қазір айтылып жүрген ой-пікірлердің кезінде Ыбырай данамыздың аузынан шыққанына тәнті боласың. Солардың бірін ғана, яғни «қазақ халқының ақыл – ойы мен экономикасының дами беруіне көмектесе алатын адамдар» қажет деген сөздеріне ой ербітіп көрелік. Иә, бұл сөздерді айтқалы да ғасырдан астам уақыт өтті, заман өзгерді, өзгермеген – ілім – білімнің маңызы, бағасы ғана. Мәңгілік мәңгі құндылық – білімнің Алтынсарин кезіндегі басты миссиясы – халықтың көзін ашып, хат таныту еді. Сондай-ақ ұлы ағартушы сөзінің астарында халқының болашағы, жастарға орта және кәсіптік білім беру жатыр. Өзі өмір сүрген кезеңінде Алтынсарин халқының мүшкіл халін, тұрмысын түзеп, тұтынуына қажетті тауарларды өндірумен айналысатын кәсіби мамандар мәселесін көтеріп, осы бір игі іске белсене кіріскенін айқындайтын фактілер көп.

Торғай облысы мектептерінің инспекторы болып қызмет істеп жүрген кезінде жасаған есептерінің бірінде: «Қыздар үйлерінен қатынап оқиды ...Оларға қарапайым халықтың тұрмысына керекті, мысалы, киім пішу, киіз басу, шәлі тоқу, тақыр кілем тоқу сияқты әйелдер істейтін жұмыстар үйретілді» деп жазған.

Мұның алдында қазақ педагогы өзі аса құрмет тұтқан досы, ұстазы, шығыстанушы-ғалым Н.И. Ильминскийге мына бір жаңалықты қуана жеткізген еді: «...мектептің қолөнер бөлімін ашуға кірісіп жатырмыз, ал жуыр арада жеміс ағаштары иен огород егуді де қолға алмақпызшымыз».

Торғайда тұңғыш ашылған қолөнер мектебінің жұмысын алға бастыру оңайға соққан жоқ. Ең қажеттісі – арнайы оқулықтар, маман оқытушылар жоқтың қасы еді, басқа да жоқтар жетерлік болды.

Бар жауапкершілік инспектор Ы. Алтынсариннің мойнына түсті. Ол тағы да орыс достарының көмегіне жүгінеді. Ильминскийге хат жазып, «Сізде қол өнерін, бау-бақша огород істерін, мал шаруашылығын, егіншілік кәсібін үйретуге арналған практикалық жеңіл оқу құралдары жоқ па?» – деп сұрайды.

Тағы бір таңғарарлығы: мамандардың хат кезінің өзінде қолөнер мектебі үшін мықты кадрлар іздеген. Қолөнер мектебі ашылғаннан кейін де тыным таппай, ондағы оқу-тәрбие жұмысын қадағалап, ақыл-кеңесін беріп отырған. Сол үшін де бірнеше мәрте іссапарға шыққанын мына бір сөздері айғақтайды: «Арғы күні тағы да Торғайға жүргелі отырмын. Онда жаңа ашылған қолөнер мектебінің жұмысы қалай жүріп жатқанын байқау үшін және оның шаруашылығын біржола жолға салу үшін Торғайда осы айдың аяғына дейін болмақпын».

Алтынсарин осылайша атқарылуы тиіс шараларды алдын-ала жоспарлап, тиянақты орындап отырған. Сонымен қатар ол Красноуфимск училищесі секілді облыста қазақтар үшін арнаулы ауыл шаруашылығы мектебін ашу туралы жоба ұсынған.

Ол техникалық мәні бар шараларды іске асыру сахардағы қазақтарға игі әсерін тигізеді деп санады. «Ойымыз, деп жазды ол, – қазақ даласына техникалық білім тарату».

Кәсіптік білім беру ісін дамыту бағытындағы Ы. Алтынсарин қызметінің сан қырлы, ауқымының кең болғандығын айқындайтын фактілердің бірі мынау...» Мен бұл жерлердің даласынан «кермек» деген шөп іздеп жүргенім өзіңізге мәлім, ал ондай шөп бұл жақтан табылмағандықтан, мен енді сол сияқты тері илейтін, бояу болатын басқа шөптерді жинап жатырмын. Ал сізден өтінерім: Ырғыз дүкендерінен «ермен» деген шөпті сатып алыңыз».

Бұл сөздерге қарағанда, оқу ісінің инспекторы Алтынсарин мырза болашақ мамандардың іс-тәжірибесіне қажетті мәселені де өзі бас болып қолға алып, шешімін табуға құлшына кіріскенін байқаймыз. Қандай табандылық, жанкештілік десеңші!

Осы айтылғандардың бәрінен түсінеміз: Ыбырай Алтынсарин – қазақ жеріндегі кәсіптік білім беру ісінің негізін қалаған аса ардақты тұлға, табанды қайраткер.

Қалай болған күнде Ыбырай атамыз көзін тапқан кәсіптік білімнің бүгін де кеңге қанат жайғаны мәлім. Ұлы педагогтың кәсіптік білім беру ісіндегі тағылымды қарекеті қазіргі таңда жаңаша мазмұн-сипатқа ие болып, заман талаптарына сай жалғасын табуда. Құдды Ыбырай дәуірі жаңғырып қайта оралғандай, қазіргі еңбек нарығы талаптарына сай, түрлі салада қызмет көрсете алатын мамандық иелеріне сұраныс артуда.

Иә, ұлы Алтынсарин негізін қалаған кәсіптік білім беру ісі бүгін де лайықты жалғасын тауып, жандана түсуде.

Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанның қарқынды дамуы кәсіптік білім беру ісінің сапалық деңгейіне тәуелді екені ақиқат. Сондықтан осы сала қызметкерлері Катаринскийдің А. В. Васильевке (Ы. Алтынсарин қайтыс болғаннан кейін Торғай училищелерінің инспекторы болып тағайындалған) «Ыбырайша ойла, жұмыс істе, оның оқу-ағарту саласындағы идеяларын жалғастыра бер» – деп, айтқан сөздерін ескере жүрсе, ұтылма-сы хақ.

Қорыта айтқанда, Ыбырай Алтынсаринді тану тек халықтың, қоғамның, ғылымның ғана міндеті емес, оны оқып үйрену өзін мәдениетті, білімді санайтын әрбір азаматтың парызы, оның ұлттық көркемдік түсінігін тәрбиелеумен өсудің – бір құралы. Сондықтан да Ыбырай атамыз армандаған ұстаз қоғам талабына жауап бере алатын, бәсекеге қабілетті болуы тиіс.

Ыбырай Алтынсариннің 19-ші ғасырдың аяғында өзінің педагогикалық қызметінде ұстанған принциптері 21-ші ғасырға аяқ басқан, бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына қосылуға ұмтылыс жасап отырған Қазақстанның қазіргі рухани-мәдени дамуында өзінің өзектігін бір де бір жоғалтқан жоқ, керісінше, уақыт өткен сайын жаңа мазмұнға ие болып, жаңара, жандана түсуде десек қателеспеспіз. Бұл ғылым мен білім дамуындағы сабақтас-тықты және дәстүр тұрақтылығын тағы да дәлелдей түсуде.

Ыбырай атамыздың оқу-тәрбие ісіндегі идеялары, көзқарастары әлі күнге дейін өзінің актуалдылығын жоғалтқан жоқ. Атамыз, бізге, ұстаздарға, яғни өз халқының келешек ұрпақтарына сеніп кеткен. Міне, қазір біз Ыбырай атамыздың педагогикалық көзқарастарының қанша уақыт өтсе де жанданып, жүзеге осы күнде асқанын айқын көріп отырмыз.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ТӘРБИЕ МӘСЕЛЕСІ

Рахимова Э.Е.

«Қостанай қаласы әкімдігі білім бөлімінің №3 орта мектебі ММ»

Әр заман, тарихи әр кезең әлеуметтік құбылыстар өзінің дарынды өкілдерін жарыққа шығарып отыратыны мәлім. Олар елдің мұң – мұқтажын көре біліп, халқының сол мұқтажына перзенттік махаббатты арнаған, туған халқының игілігі үшін бар күш жігерін жұмсаған ардақты азамат ретінде халық тарихынан орын алып отырған. Мұндай азаматтардың игілікті дәстүрлері ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, елдің тарихи, мәдени өміріне елеулі ықпал етіп келген.

Қазақ халқының тарихында аса көрнекті орын алған сондай тұлғалардың бірі- Ыбырай Алтынсарин. Ол жаңашыл, дарынды ағартушы ғана емес, халқымыздың теңіздей толқып тасыған інжу – маржан жырларын жақсы біліп, еңбегіне арқау еткен. Сүйтіп, өзі өмір сүрген дәуірдің мұрат-мүдделерінің кәдесіне, ұрпақ тәрбиесіне жарата білген тұлға. Бұдан бір ғасыр бұрын халықтың, әрбір адамның жарқын болашағын өнер-біліммен тығыз байланысты қарастырылған Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұрасында білім мен игіліктің негізін қалайтын ұстаз тұлғасы туралы өзінің өзектілігін жоғалтпайтынын, қайта күн өткен сайын жарқырай түсетін идеялар мол және берері әлі де көп. Туған елін сүйетін, оның болашағы үшін жаны ауырған біртуар азамат Ыбырай Алтынсарин бір өзі қазақ балаларын, қазақ халқын білімге шақырған ол қиын жағдайда ауқымды да маңызды істерді іске асырды.

Еңбекқорлылығы, іздемпаздығы, халқына деген шексіз сүйіспеншілігі оған уақытта демеу болып, осы қасиеттері арқылы ол қажымай-талмай өзі ашқан мектептеріне оқу бағдарламаларын құрастырып, соларды балалардың санасына құйып, тәрбиелеудің әртүрлі жолдарын ізденуден жалықпады. Бұл ізденістері оның еңбектерінде айқын көрініс береді.

Сонымен қатар, Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының тағдырына ерекше мән берген ұлы ағартушы-педагог. «Мен қазақ жастарының классикалық гимназияларда, ауыл шаруашылық академияларында оқып, білім алуын, өз халқына қызмет етуін, жаңалықты іс жүзінде көрсете білуін жоғары мұрат деп білемін», – дей келе, қазақтың аса көрнекті азаматтарының бірі Ыбырай Алтынсарин өзінің ардақты борышы қазақ балаларын оқыту деп түсінді.

«Тастан сарай салғызатын», «жылдам хабар алғызатын», «адамды құстай ұшыратын», «отынсыз тамақ пісіретін», «сусыздан сусын ішкізетін» керемет күш-білім деген Ыбырайдың ой тұжырымы бүгінгі заман үрдісімен үндес.

Ал оның заманы тарихтың бір аумалы – төкпелі кезеңі болған еді. Өйткені ақтабан шұбырынды, алқакөл сұламадан кейін-ақ енді қазақ жеріне Ресей патшалығының сұғы қадалып, жаулауы басталған-ды. Қазақ халқы небір зорлық-зомбылық, зобалаңды басынан өткізіп жатты. Ауыр заманда білім алып, ат жалын тартып мінгесін-ақ Ыбырай Алтынсарин білім ұранын көтерді. Елді қорлықтан құтқаратын, игілікке бастайтын тек білім деп есептеді. Ыбырай Алтынсарин өзі ашқан мектептерде ана тілінің таза оқытылуына көңіл бөліп, тіл-ашар ретінде халықтың ауыз әдебиетін пайдаланып, өзі де ұрпақ тәрбиесіне арналған әдеби шығармалар жазды. Сол әдеби шығармалары арқылы тіршіліктің өзекті мәселерін көтеруге бет бұрды. Ол қазақтың жазба әдебиетінің, әдеби тілінің негізін қалаушылардың бірі болды. Әдебиетке тың тақырыптар әкеліп, озық ойлар енгізді. Шиеленіскен тартыстар,